

**Громадська організація
«Київська наукова
суспільнознавча організація»**

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

**учасників міжнародної
науково-практичної конференції**

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУСПІЛЬНИХ НАУК:
СОЦІОЛОГІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ, ІСТОРІЯ»**

8–9 жовтня 2021 р.

**Київ
2021**

УДК 303(063)
А 43

А 43 **Актуальні питання суспільних наук: соціологія, політологія, філософія, історія:** матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 8–9 жовтня 2021 року). – Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2021. – 76 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 303(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ НАУК

Гаврилюк О. Н.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.:

СУПЕРЕЧЛИВИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ 5

Гаврилюк С. В.

ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ М. ЛУЦЬКА ЯК ОСЕРЕДОК ЗБЕРЕЖЕННЯ

Й ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ 9

Григорук Н. А.

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

В РОКИ ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА I 13

Кравченко І. А.

ЕКСПОЗИЦІЙНА РОБОТА ЛЬВІВСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО МУЗЕЮ

В ПЕРШІ РОКИ ПІСЛЯ ЙОГО ЗАСНУВАННЯ 17

Мороз І. М.

ДОРОБОК І. КРИП'ЯКЕВИЧА З БІБЛОГРАФІЇ 20

Степанова О. П.

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ

ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА КИЇВЩИНИ 25

Чеканов В. Ю.

СУБ'ЄКТИВНЕ СПРИЙНЯТТЯ ПРОСТОРУ

В АНТИЧНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ 30

НАПРЯМ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ

Александрова Ю. М.

НАУКОВА ОСВІТА: НОВА СТРАТЕГІЯ

МЕТАКОГНІТИВНОГО МИСЛЕННЯ 34

Гуйван П. Д.

ВИВЧЕННЯ ПЕРЕБІГУ ЧАСУ ЯК ПОСЛІДОВНІСТЬ

ТА ЗМІНУ СТАНІВ ОБ'ЄКТА 38

Корзун В. І.

ТЕАТР В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ:

ВИСТАВА «РОМАН В ЛИСТАХ ТА МУЗИЦІ»

(ЛИСТУВАННЯ РЕЙНГОЛЬДА ГЛІЄРА ТА МАРІЇ РЕНКВІСТ) 43

Оліфер О. Є.

ТРИ ОСНОВНІ ЗАПИТАННЯ В КОНЦЕПЦІЯХ

ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ 46

Григорук Н. А., доцент кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В РОКИ ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА І

12 березня 1801 р. починається історія Росії ХІХ ст. Після дворцевого перевороту на престол вступив 23-річний старший син Павла І Олександр (1777–1825). У перші роки правління Олександр І здійснив окремі заходи щодо лібералізації життя в Росії. Це відповідало його неодноразовим і наполегливим висловлюванням про необхідність докорінних змін у житті країни.

Олександр І почав з того, що відновив відмінені Павлом І Жалувані грамоти 1785 р. дворянству і містам, дворянські виборні корпоративні органи, звільнив дворян від тілесних покарань, скасував Таємну експедицію, яка займалася збиранням інформації і розправами. Відтак, Олександр І звільнив в'язнів з Петропавлівської фортеці, повернув із заслання до 12 тис. переслідуваних і репресованих Павлом чиновників і військових, а також відмінив катування.

Молодий імператор урочисто проголосив, що в основі його політики не особиста воля або забаганка монарха, а суворе дотримання законів.

Для проведення нового політичного курсу Олександр І були потрібні енергійні і діяльні радники. Як наслідок, з літа 1801 р. по 1803 р. активно діяв Негласний комітет, який мав значну вагу і в основних рисах визначав програму перетворень. До нього входили «друзі юності» царя: Павло Строганов, Микола Новосильцев, Віктор Кочубей, Адам Чарторийський.

Уже у перший рік свого царювання Олександр І без будь-якого указу припинив практику роздавання державних селян у приватну власність. 20 лютого 1803 р. був виданий указ «про вільних хліборобів», який передбачав звільнення кріпаків на волю через викуп з землею цілими селищами або окремими сім'ями за згодою поміщика. У перше десятиріччя царювання Олександра І були

видані укази спрямовані на обмеження поміщицького свавілля і пом'якшення кріпацтва, проте вони носили половинчастий характер.

У 1803–1804 роках проведено реформу народної освіти. Нові університети уряд відкрив у Дерпті (Тарту), Казані, Харкові. У 1804 р. був утворений Петербурзький педагогічний інститут, перетворений у 1819 р. в університет. Статут університетів, виданий 5 листопада 1804 р., надавав велику автономію: виборність ректора і професорів, власний університетський суд, невтручання адміністрації у справи університетів тощо. Було розширено систему військової освіти, переважно через кадетські корпуси.

У 1801–1811 роках відбулося проведено перетворення органів центрального управління: 30 березня 1801 р. затверджена «Постійна рада» – дорадчий орган при імператорі для обговорення найважливіших державних справ. До нього входило дванадцять титулованих сановників, призначених імператором. Проте Рада не відігравала серйозної ролі в центральній адміністрації. 8 вересня 1802 р. з'явився указ про заміну колегій міністерствами. Він передбачав створення восьми міністерств: військово-морських сил, військово-сухопутних сил, закордонних справ, юстиції, внутрішніх справ, фінансів, народної освіти, комерції. Так пройшло чітке розмежування функцій органів виконавчої влади й заміна колегіальності єдиновладдям. Реформа привела до подальшої централізації державного апарату, швидкого зростання прошарку чиновників, а безпосередня підпорядкованість міністрів імператору сприяла зміцненню влади останнього.

Нові пропозиції щодо реформи державного управління подав імператору Михайло Сперанський (1772–1839). 1808–1811 роки – час могутності слави М. Сперанського, який на той час був фактично другою, після імператора, особою в державі. Його ідеалом була конституційна монархія. В основу державного устрою країни, згідно проекту перетворень М. Сперанського, був покладений принцип розподілу судової, виконавчої і законодавчої влади. Він пропонував створити виборну Державну думу з правом обговорення законодавчих проектів, ввести виборні судові інстанції. На той час ідеї М. Сперанського мали прогресивне значення для Росії, хоч і не торкалися кріпацтва. Однак дворянство виступало з різкою критикою його проектів, і, як наслідок,

з 17 березня 1812 р. М. Сперанського вислали на заслання у Нижній Новгород, а його ліберальні проекти згодом забулися.

Утім, частково ліберальний характер мали зміни в конфесійній політиці. У 1801 р. Олександр I заявив про дотримання віротерпимості стосовно конфесій, що не належали до православ'я.

Політичний курс Олександра I в ті роки носив суперечливий характер: поряд із проведенням реакційних заходів продовжували розроблятися плани ліберальних перетворень.

15 листопада 1815 р. Олександр I затвердив конституцію Королівства Польського. За нею він ставав польським королем, а польська корона оголошувалася у спадкування для російських імператорів, щоправда їх влада на території Польщі обмежувалася конституцією. Управління Польщею здійснював намісник царя, вищу законодавчу владу здійснював виборний сейм, що збирався на свої сесії один раз у два роки на 30 днів. А між сесіями – Державна рада, яка діяла постійно. Всі державні посади займали тільки поляки, й офіційні акти склалися на польській мові, було проголошено також цілий ряд свобод. У виступі на першому засіданні сейму у Варшаві 15 березня 1818 р. Олександр I оголосив про свій намір ввести подібний конституційний порядок на усій території Росії.

Імператор дав міністру юстиції М. Новосильцеву таємне доручення підготувати «Статутну грамоту Російської імперії», яка б спиралася на засади польської конституції 1815 р. До 1820 р. текст був підготовлений і схвалений царем. Передбачалося провадження ідей політичної свободи, представницького правління й буржуазного федералізму, проте не обмежувалась самодержавна влада царя. Зрештою, через революційні події в Європі Олександр I оприлюднення документу відклав.

У 1816–1820 роках проводилися заходи й щодо вирішення селянського питання. У 1816 р. було завершено проведення селянської реформи в Латвії й Естонії, у 1818 р. Олександр I дав секретні доручення розробити проекти скасування кріпацтва в Росії. Більшість проектів передбачали поступове звільнення селян не торкаючись при цьому економічних інтересів поміщиків, однак вони не були втілені в життя.

Серед реакційних заходів післявоєнного п'ятиліття найбільш жорстким було заснування військових поселень, улаштування яких доручили Олексію Аракчеєву.

Прикметно, що традиційно в історичній науці О. Аракчєєва зображували як рутинного реакціонера, жорстокого самодура, що приніс у російську армію суворої дисципліни, в державу – безумовну й жорстку регламентацію. Насправді ж він вимагав від офіцерів неухильно точної служби, старання, слідкував за навчаннями. Викорінював з армії злочинство, казнокрадство, корупцію, стежив, щоб солдати були добре одягнені, нагодовані, жили в чистих, теплих казармах, боровся з безпричинними тілесними покараннями солдат. Відтак деякі офіцери й навіть генерали були позбавлені своїх еполет і посад, інші за казнокрадство й хабарі потрапили до Сибіру. Ось таку людину Олександр I поставив на чолі військових поселень.

За короткий термін у північно-західних, центральних і деяких південних губерніях Росії з'явилися поселення державних селян і козаків, які займалися сільським господарством, одночасно несли й військову службу, підтримуючи свою військову готовність. Прикметно, все це без будь-яких витрат з боку держави.

У військових поселеннях будувалися житлові будинки, які нагадували сучасні котеджі. Між ними були прокладені дороги, побудовані будинки зв'язку, штаби, школи, будинки для офіцерів, церкви, госпіталі, типографії, бібліотеки, – усе це оточували оброблені поля й пасовиська для худоби. О. Аракчєєв перетворив військові поселення у прибуткові господарства, за усіма показниками рівень життя в них був значно вищий, ніж у звичайних російських селах.

Проте усі надбання діставалися поселенцям важкою працею, поєднаною з військовою службою, дрібною регламентацією, цілодобовим наглядом за їх життям, побутом, господарством та ін. На всі випадки життя були інструкції: коли вставати, виходити в поле або на військові навчання, коли і з ким одружуватися, як виховувати дітей. Відтак, це було нестерпним для звичайного селянина з його традиційним суспільним укладом життя. У випадку ж порушення встановлених правил безправних військових поселенців жорстоко наказували – батогами, колодками. Зауважимо, що близько 400 тис. чоловік у післявоєнний час перебувало в важких умовах військових поселень.

Література:

1. Архангельський А. Александр І. М., 2000.
2. Власть и реформы. От самодержавной к Советской России. М., 2006.
3. История России XIX – начала XX в.: учебник для исторических факультетов университетов / под ред. В. А. Фёдорова. М., 1998.
4. История России : в 2-х т.: учеб. для вузов / под ред. А. Н. Сахарова. М., 2003. Т. 1–2.
5. Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): в 2-х т. 2-е изд., испр. СПб., 2000. Т. 1–2.
6. Русские самодержцы. 1801–1917 гг. Сб. ст. М., 1993.
7. Фёдоров В. А. М. М. Сперанский и А. А. Аракчеев. М., 1997.

Кравченко І. А., кандидат історичних наук,
доцент кафедри археології та музеєзнавства
історичного факультету

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ЕКСПОЗИЦІЙНА РОБОТА ЛЬВІВСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО МУЗЕЮ В ПЕРШІ РОКИ ПІСЛЯ ЙОГО ЗАСНУВАННЯ

Львівський Церковний музей був заснований митрополитом Андреем Шептицьким у 1905 р. з його приватної збірки; у перші роки існування він мав назву «Церковний музей м. Львова». Перебування в осередках світової культури і захоплення візантійською старовиною та давньоруським мистецтвом, життя в монастирях Галицької України серед залишків будівель, бібліотек, ікон і риз XV–XVIII ст., пастирські подорожі епархіями Покуття, Гуцульщини, Поділля, Підгір'я з їх багатствами церковної старовини сприяли думці митрополита про створення власного музею [7, с. 24].

Цей музей був заснований з метою збереження від загибелі залишків давньої української культури – зібраних митрополитом пам'яток церковно-етнографічної старовини. Митрополит передав